

Wyrok z dnia 26 września 2000 r., III CKN 1089/00

Przepis art. 20 ustawy z dnia 16 grudnia 1972 r. o świadczeniach przysługujących w razie wypadków i chorób pozostających w związku ze służbą wojskową (Dz.U. Nr 53, poz. 342 ze zm.), ograniczający – a w określonych sytuacjach wyłączający – możliwość dochodzenia przez poszkodowanego żołnierza, na zasadach prawa cywilnego, odszkodowania lub zadośćuczynienia za szkodę z tytułu wypadku lub choroby pozostających w związku ze służbą wojskową, jest sprzeczny z Konstytucją.

Przewodniczący Sędzia SN Jacek Gudowski (sprawozdawca)

Sędziowie SN: Marian Kocon, Maria Grzelka

Sąd Najwyższy po rozpoznaniu w dniu 26 września 2000 r. na rozprawie sprawy z powództwa Pawła P. przeciwko Skarbowi Państwa, Jednostce Wojskowej nr (...) w Krakowie o zapłatę, na skutek kasacji pozwanego od wyroku Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 15 grudnia 1999 r.,

uchylił zaskarżony wyrok i przekazał sprawę Sądowi Apelacyjnemu w Krakowie do ponownego rozpoznania oraz orzeczenia o kosztach postępowania kasacyjnego.

Uzasadnienie

Powód Paweł P. żądał zasądzenia od pozwanego Skarbu Państwa, Jednostki Wojskowej nr (...) w K. kwoty 50 000 zł tytułem odszkodowania oraz kwoty po 300 zł miesięcznie tytułem renty. Podniósł w pozwie, że, będąc podoficerem kontraktowym, wykonał w czasie ćwiczeń „Tatry 95” skok spadochronowy, który na skutek zawnionych błędów dowództwa zakończył się upadkiem, w wyniku którego doznał złamania i zwichnięcia kręgosłupa w części lędźwiowej.

Wyrokiem z dnia 8 marca 1999 r. Sąd Okręgowy w Krakowie zasądził na rzecz powoda odszkodowanie w kwocie 27 064 zł oraz rentę uzupełniającą po 150 zł miesięcznie do dnia 31 marca 1998 r., a od następnego dnia – po 200 zł

miesięcznie. Sąd stwierdził, że do wypadku doszło z winy funkcjonariuszy Skarbu Państwa, co uzasadnia jego odpowiedzialność, na którą nie ma żadnego wpływu fakt przyznania powodowi świadczeń na podstawie ustawy z dnia 16 grudnia 1972 r. o świadczeniach odszkodowawczych przysługujących w razie wypadków i chorób pozostających w związku ze służbą wojskową (Dz.U. Nr 53, poz. 342 ze zm.). W ocenie Sądu Okręgowego, odszkodowanie należne powodowi wynosi 35 000 zł, ulega jednak pomniejszeniu o kwotę 7936 zł wypłaconą uprzednio. Z kolei wysokość renty Sąd ustalił, porównując wysokość wynagrodzenia żołnierza nadterminowego z wysokością renty otrzymywanej przez powoda z tytułu ubezpieczenia społecznego.

Apelację od tego wyroku Sąd Apelacyjny w Krakowie – orzeczeniem z dnia 15 grudnia 1999 r. – oddalił. Sąd drugiej instancji podzielił wszystkie ustalenia dokonane przez Sąd Okręgowy i na ich podstawie uznał, tak jak Sąd pierwszej instancji, że do wypadku doszło „z winy bezimiennej funkcjonariusza w rozumieniu art. 417 k.c.”. Sąd Apelacyjny podzielił także ustalenia dotyczące wysokości zasądzonych na rzecz powoda kwot. O ile z uzasadnienia Sądu pierwszej instancji wynika, że kwotę 27 064 zł zasądzono tytułem odszkodowania, na co wskazuje także powołanie art. 444 k.c., o tyle Sąd Apelacyjny wyraźnie stwierdził, że kwota ta przysługuje powodowi tytułem zadośćuczynienia (art. 445 § 1 k.c.). W końcu – zdaniem Sądu Apelacyjnego – przepis art. 20 ustawy z dnia 16 grudnia 1972 r. o świadczeniach odszkodowawczych przysługujących w razie wypadków i chorób pozostających w związku ze służbą wojskową nie stoi na przeszkodzie dochodzeniu przez powoda świadczeń odszkodowawczych na podstawie przepisów prawa cywilnego, gdyż „wypadek, wskutek którego powód doznał urazu kręgosłupa, nie został wywołany przyczyną zewnętrzną”.

Kasacja pozwanego Skarbu Państwa została oparta na podstawie naruszenia prawa materialnego przez „niewłaściwą wykładnię i zastosowanie przepisu art. 2 ustawy z dnia 16 grudnia 1972 r. o świadczeniach odszkodowawczych przysługujących w razie wypadków i chorób pozostających w związku ze służbą wojskową (Dz.U. Nr 53, poz. 342 ze zm.)” oraz przez „niewłaściwą wykładnię i zastosowanie” art. 20 wymienionej ustawy, a „w związku z powyższym niewyjaśnienie istotnych okoliczności sprawy stwierdzających winę nieumyślną żołnierzy przy wykonywaniu powierzonych im czynności, co w konsekwencji nie

wyłączyło roszczeń odszkodowawczych na zasadach prawa cywilnego ponad już przyznane świadczenia”.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Problematykę odpowiedzialności i świadczeń z tytułu wypadków i chorób pozostających w związku ze służbą wojskową reguluje ustawa z dnia 16 grudnia 1972 r. o świadczeniach przysługujących w razie wypadków i chorób pozostających w związku ze służbą wojskową (Dz.U. Nr 53, poz. 342 ze zm.), przy czym przepis art. 20 tej ustawy, co zgodnie przyjęto w piśmiennictwie i judykaturze, wyłącza – w zakresie w nim unormowanym – przepisy prawa cywilnego o odszkodowaniu. Zgodnie z wymienionym przepisem, świadczenia przyznane na podstawie ustawy stanowią – w stosunku do jednostek wojskowych oraz do żołnierzy i pracowników zatrudnionych w siłach zbrojnych, którzy nieumyślnie wyrządzili szkodę przy wykonywaniu powierzonych im obowiązków służbowych – wynagrodzenie wszelkich szkód wynikłych dla żołnierza lub jego rodziny, spowodowanych uszczerbkiem na zdrowiu lub śmiercią żołnierza wskutek wypadku albo wskutek choroby, pozostających w związku ze służbą wojskową.

Występującą na tle przytoczonego przepisu wątpliwość dotyczącą zakresu wyłączenia odpowiedzialności cywilnoprawnej jednostek wojskowych oraz żołnierzy i pracowników zatrudnionych w siłach zbrojnych, która doprowadziła do rozbieżności w judykaturze (por. np. postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 15 października 1987 r., II CZ 132/87, OSNCP 1989, nr 7-8, poz. 125 oraz z dnia 9 grudnia 1985 r., II CZ 134/85, OSPiKA 1987, nr 1, poz. 4), wyjaśnił Sąd Najwyższy w mającej moc zasady prawnej uchwale składu siedmiu sędziów z dnia 24 maja 1990 r., III CZP 19/90 (OSNCP 1990, nr 10-11, poz. 123). Sąd Najwyższy stwierdził, że przyznanie poszkodowanemu żołnierzowi świadczeń na podstawie przepisów przytoczonej ustawy wyłącza możliwość dochodzenia dalszego odszkodowania na podstawie przepisów prawa cywilnego od jednostki wojskowej tylko wówczas, gdy wyrządzenie szkody przez żołnierza lub pracownika zatrudnionego w siłach zbrojnych nastąpiło przy wykonywaniu powierzonych im obowiązków służbowych z winy nieumyślnej. Mówiąc inaczej, przepis art. 20 ustawy pozbawia poszkodowanego żołnierza możliwości dochodzenia przeciwko jednostce wojskowej roszczeń odszkodowawczych na zasadach prawa cywilnego ponad już przyznane mu świadczenie jedynie wówczas, gdy szkoda wyrządzona została nieumyślnie przez żołnierzy i pracowników zatrudnionych w siłach zbrojnych przy

wykonywaniu powierzonych im obowiązków służbowych, przy czym ograniczenie odpowiedzialności jest jednolite zarówno w stosunku do jednostek wojskowych, jak i wymienionych sprawców szkody.

W tym stanie rzeczy nie można odmówić racji skarżącemu, jeżeli zarzuca, że dla stwierdzenia, czy świadczenia przyznane powodowi na podstawie ustawy z dnia 16 grudnia 1972 r. o świadczeniach odszkodowawczych przysługujących w razie wypadków i chorób pozostających w związku ze służbą wojskową stanowią wynagrodzenie wszelkich szkód, jakich doznał na skutek wypadku mającego miejsce w czasie ćwiczeń „Tatry 95”, niezbędne było ustalenie, czy szkoda została wyrządzona umyślnie czy nieumyślnie; tylko ustalenie winy umyślnej otwierało Sądowi drogę do uwzględnienia żądań powoda ponad świadczenia przyznane na podstawie przepisów wskazanych w art. 19 omawianej ustawy. Bez uczynienia tych ustaleń, a więc bez wypełnienia hipotezy przepisu art. 20, nie może być mowy o jego prawidłowym zastosowaniu. Postawiony w kasacji zarzut naruszenia wymienionego przepisu należy zatem uznać za trafny.

Zaskarżone orzeczenie oraz, leżące u jego podstaw, swoiste „zignorowanie” treści art. 20 ustawy z dnia 16 grudnia 1972 r. o świadczeniach odszkodowawczych przysługujących w razie wypadków i chorób pozostających w związku ze służbą wojskową, mogłoby okazać się przekonywające, gdyby Sąd Apelacyjny rozważył zgodność wymienionego przepisu z Konstytucją RP, a w szczególności z art. 2, 32 i 77 Konstytucji. Należy przypomnieć, że art. 2 proklamuje, iż Rzeczpospolita Polska jest demokratycznym państwem prawnym, urzeczywistniającym zasady sprawiedliwości społecznej, art. 32 ust. 1 zdanie pierwsze Konstytucji zapewnia wszystkim równość wobec prawa, a art. 77 ust. 2 zakazuje zamykać obywatelom drogę sądową dochodzenia naruszonych wolności lub praw. Z kolei art. 77 ust. 1 gwarantuje każdemu prawo do wynagrodzenia szkody, jaka została wyrządzona przez niezgodne z prawem działanie organu władzy publicznej.

W świetle tych przepisów można postawić tezę, że art. 20 cytowanej ustawy, ograniczający – a w określonych sytuacjach wyłączający – możliwość dochodzenia przez poszkodowanego żołnierza, na zasadach prawa cywilnego, odszkodowania lub zadośćuczynienia za szkodę z tytułu wypadku lub choroby pozostających w związku ze służbą wojskową, jest sprzeczny z Konstytucją.

Należy też przypomnieć, że już od początku zmian ustrojowych w Polsce, rozpoczętych na przełomie lat 1989 i 1990 r., zaznaczyła się wyraźna tendencja do

poszerzania drogi sądowej i znoszenia barier ustawowych, tamujących lub ograniczających dochodzenie roszczeń cywilnoprawnych przed sądami powszechnymi. Spośród wielu przykładów wskazać trzeba na art. 4 pkt 3 ustawy z dnia 24 maja 1990 r. o zmianie niektórych przepisów o zaopatrzeniu emerytalnym (Dz.U. Nr 36, poz. 206), uchylający – z mocą od dnia 1 stycznia 1990 r. – przepis art. 40 ustawy z dnia 12 czerwca 1975 r. o świadczeniach pieniężnych z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych (jedn. tekst: Dz.U. Nr 30, poz. 144 ze zm.). Przepis ten, regulując wyrównywanie szkód w oderwaniu od zasad prawa cywilnego, w znacznym stopniu ograniczał czy wręcz uniemożliwiał pełną kompensatę uszczerbków na zdrowiu powstałych w wyniku wypadku przy pracy lub choroby zawodowej (por. uchwałę składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 14 grudnia 1990 r., III PZP 20/90, OSNCP 1991, nr 7, poz. 79 oraz orzeczenia powołane w jej uzasadnieniu). Można powiedzieć, że art. 20 ustawy z dnia 16 grudnia 1972 r. o świadczeniach odszkodowawczych przysługujących w razie wypadków i chorób pozostających w związku ze służbą wojskową jest odpowiednikiem przepisu art. 40 ustawy wypadkowej, w związku z czym po uchyleniu art. 40 doszło do nie dającego się pogodzić z art. 2 i 32 Konstytucji pogorszenia sytuacji prawnej żołnierzy w stosunku do pracowników, co tym trudniej wytłumaczyć, że narażenie żołnierzy na niebezpieczeństwo utraty życia lub zdrowia, zważywszy na specyfikę i warunki służby wojskowej, jest dużo wyższe niż w przypadku pracowników, a nie ma jakichkolwiek racji przemawiających za słabszą – z punktu widzenia prawa cywilnego – ochroną żołnierzy.

Gdyby Sąd Apelacyjny rozpoznał sprawę z uwzględnieniem przedstawionych rozważań i gdyby doszedł do podobnych konkluzji jurydycznych, jak uczynił w podobnej sprawie np. Sąd Apelacyjny w Gdańsku w wyroku z dnia 21 grudnia 1998 r., I ACa 999/98 (nie publ.), to – po przekonywającym uzasadnieniu swego stanowiska – miałby podstawy do pominięcia art. 20 omawianej ustawy i orzeczenia na podstawie przepisów kodeksu cywilnego. Sąd *meriti* musiałby jednak wtedy wziąć również pod rozwagę, że w sprawie o odszkodowanie konstytucyjna zasada niedziałania prawa wstecz wyłącza uwzględnienie przepisu art. 77 Konstytucji do oceny zdarzeń zaistniałych przed wejściem w życie Konstytucji, chyba że naruszenie tej zasady nie wywoła kolizji z innymi zasadami konstytucyjnymi (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 15 maja 2000 r., II CKN 293/00, OSNC 2000, nr 11, poz. 209). Tego jednak Sąd Apelacyjny w Krakowie nie uczynił, co sprawia, że

postawiony w kasacji zarzut obrazy wymienionego przepisu art. 20 należy uznać – jak już wyżej stwierdzono – za uzasadniony.

W tej sytuacji na plan dalszy schodzą inne uchybienia Sądu drugiej instancji oraz niejasności wynikające z uzasadnienia zaskarżonego wyroku. Chodzi tu głównie o nieprecyzyjne określenie podstawy prawnej uwzględnionych żądań (art. 417 i 444 k.c., jak przyjął Sąd Wojewódzki, czy art. 445 § 1 k.c., jak stwierdził Sąd Apelacyjny) oraz o niefortunne, zdające się, wbrew intencjom Sądu Apelacyjnego, w ogóle zaprzeczać odpowiedzialności strony pozwanej oraz przyjętej przez Sąd winie „beziemnej” funkcjonariuszy państwowych, stwierdzenie, że „wypadek, wskutek którego powód doznał urazu kręgosłupa, nie został wywołany przyczyną zewnętrzną”.

Należy na koniec podkreślić, że formułując przedstawione wyżej stanowisko, skład Sądu Najwyższego przychylił się do poglądu wyrażanego przez Sąd Najwyższy w innych składach, a mianowicie, że sąd powszechny może samodzielnie stwierdzić sprzeczność przepisu ustawy z Konstytucją i odmówić jego zastosowania w konkretnej sprawie (por. postanowienie z dnia 26 maja 1998 r., III SW 1/98, OSNAPUS 1998, nr 17, poz. 528 albo wyrok z dnia 19 kwietnia 2000 r., II CKN 272/2000, nie publ.).

W konsekwencji orzeczono, jak na wstępie (art. 393¹³ § 1 k.p.c.).